

FRAMSTÄLLNING AV KÖN I SVENSKLÄROMEDEL – EN KRITISK DISKURSANALYS

Avancerad Nivå
Pedagogiskt arbete

Sanne Nielsen

2020-LÄR7-9-A13

HÖGSKOLAN I BORÅS

Program: Ämneslärarutbildning för grundskolans årskurs 7–9: svenska engelska och svenska som andraspråk

Svensk titel: Framställning av kön i svenskläromedel – en kritisk diskursanalys

Engelsk titel: Representation of gender in Swedish teaching aids – a critical discourse analysis

Utgivningsår: 2020

Författare: Sanne Nielsen

Handledare: Anita Norlund

Examinator: Peter Andersson Lilja

Nyckelord: Läromedel, svenska, kön, genus, maskulint, feminint

Sammanfattning

Inledning: I skollag (SFS 2010:800) och Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011 reviderad 2018 (2018) står det att utbildningen ska vara jämställd och konstrueras så att alla elever ska ha samma möjligheter oberoende av kön och könstillhörighet.

Läromedel utgör ofta basen i undervisningen och det är av vikt att våra läromedel följer våra styrdokument, detta för att lärare ska kunna hjälpa elever att utveckla en sund och jämställd uppfattning om kön och könstillhörighet.

Syfte: Syftet med uppsatsen är att belysa framställningen av kön i tre läromedel i svenska i årskurs 9.

Metod: Uppsatsen utgår från kvalitativ ansats där jag valt att använda mig av Faircloughs tredimensionella modell som metod för analys.

Resultat: Resultatet av analysen visar på en överrepresentation av maskulina ord och karaktärer jämfört med feminina ord och karaktärer i svenskläromedel. Resultatet visar även att läromedlen framställer maskulina och feminina karaktärer med stereotypa attribut samt att de utför stereotypa aktiviteter. De tre valda läromedlen innehåller inga tecken på hegemoni vilket är glädjande.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING	1
SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	3
TIDIGARE FORSKNING	4
Hegemoni i läromedel inom språkundervisning	4
Representation av kvinnligt och manligt kön i läromedel.....	4
Stereotyper i läromedel	5
TEORETISKT RAMVERK	7
Faircloughs kritiska diskursanalys	7
Hirdmans teori om genusperspektivet	8
Hegemoni.....	9
METOD	11
Urval	11
Genomförande.....	12
Analysredskap.....	12
Reliabilitet och validitet	13
Etiska aspekter.....	14
ANALYS	15
Svenska i dag, lärobok 9	15
Text.....	15
Diskursiv praktik och social praktik	16
Svenska direkt 9, grundbok	17
Text.....	17
Diskursiv praktik och social praktik	18
Spegla språket 9, grundbok i svenska	20
Text.....	20
Diskursiv praktik och social praktik	22
RESULTAT	23
DISKUSSION	25

Resultatdiskussion	25
Metoddiskussion.....	27
Didaktiska konsekvenser.....	27

REFERENSER

INLEDNING

I skollagen första kapitlet § 5

Utbildningen ska utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar och de mänskliga rättigheterna som människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet samt solidaritet mellan människor.

(SFS 2010:800)

Enligt skollagen är skolans uppgift alltså inte bara att lära ut ämneskunskaper utan även att fostra eleverna till goda samhällsmedborgare med sunda värderingar. För att skolan ska kunna motverka könsmonster och stereotypa könsroller är ett första steg att se till att våra läromedel har jämställd syn på kön och könstillhörighet.

I Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011 reviderad 2018 står det:

Skolan ska aktivt och medvetet främja elevernas lika rättigheter och möjligheter, oberoende av könstillhörighet. Skolan har också ett ansvar för att motverka könsmonster som begränsar elevernas lärande, val och utveckling. Hur skolan organiserar utbildningen, hur eleverna blir bemötta samt vilka krav och förväntningar som ställs på dem, bidrar till att forma deras uppfattningar om vad som är kvinnligt och manligt. Skolan ska därför organisera utbildningen så att eleverna möts och arbetar tillsammans, samt prövar och utvecklar sin förmåga och sina intressen, med samma möjligheter och på lika villkor oberoende av könstillhörighet.

(Skolverket 2018, s.6)

Detta innebär att skolan har ett ansvar att se till att alla elever har samma rättigheter och möjligheter för att utvecklas oberoende av könstillhörighet. Skolan har även ett ansvar att se till att eleverna får med sig en jämställd syn på kön.

Läromedel har en central roll inom skolväsendet. Även om skolan blir mer och mer digitaliserad och lärare använder olika sorters kompletterande undervisningsmaterial är ändå läromedel fortfarande basen i undervisningen. Det är av vikt att läromedel följer våra styrdokument för att lärare ska kunna ge elever både de ämneskunskaper de har rätt till samt kunna utveckla elevers uppfattningar om kön och könstillhörighet.

Barton och Namatende Sakwa (2012) menar att hur kön representeras i läromedel påverkar elever. Genom att använda sig av läromedel som har en jämlik syn på kön så kan man förhindra fördomar om stereotypa könsroller hos eleverna. Även Yimulaw Gebregeorgis (2016) påpekar att de stereotypa könsrollerna kan ha en negativ påverkan på elever men också på samhället i stort som arbetar för att bli mer jämlikt.

Ett första steg i att få en jämställd utbildning är att se över hur läromedel i svenskämnet framställer kön vilket gör att denna uppsats är relevant. Resultatet av Yangs (2011) studie visar att framställningen av kön är en viktig aspekt i läromedel då läromedel sannolikt har en inverkan på elevers värderingar. Jag vill med denna uppsats belysa hur kön framställs i tre läromedel för årskurs 9.

SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR

Syftet är att belysa framställningen av kön i tre läromedel i svenska i årskurs 9.

Frågeställningar:

- Vilka eventuella uttryck för stereotypa och normbrytande könsroller förekommer i läromedlen?
- Vilka tecken på hegemoni i framställningen av kön förekommer i läromedlen?
- Hur representeras manliga och kvinnliga karaktärer i förhållande till varandra?

TIDIGARE FORSKNING

Under denna rubrik ges en sammanställning av nationell och internationell forskning om hur kön framställs i läromedel. Sammanställningen bygger på tio artiklar som är uppdelade i tre rubriker utifrån mina frågeställningar.

År 2006 kom en rapport från Skolverket (2006) där man hade granskat hur bland annat kön och sexuell läggning framställs i ett urval av läromedel som används i grundskolan och gymnasieskolan. Resultatet av denna granskning visar att det saknas definitioner och förklaringar av kön vilket skapar tolkningsutrymme hos eleverna för vad kön innebär. Flertalet läromedel använder maskulina karaktärer när de talar om bekönde människor vilket gör att feminina karaktärer blir ”de andra”, de avvikande vilket kan skapa förvirring hos eleverna.

Hegemoni i läromedel inom språkundervisning

Hegemoni är ett begrepp som förekommer frekvent i forskning om kön som innebär att en grupp människor har en ledande ställning i samhället då de exempelvis har ett visst kön eller besitter ett specifikt attribut. Det har visat sig att det ofta finns en hegemoni i läromedel inom språkundervisning vilket flera forskare kan intyga. Hegemonin visar sig på så sätt att det manliga könet har en högre status och en auktoritär roll.

Yimulaw Gebregeorgis (2016) studie visar att det finns en hegemonisk könsuppdelning i engelska läromedel vilket innebär att kvinnliga karaktärer porträtteras som lägre i status än manliga karaktärer som i sin tur porträtteras som ledare. Ullah och Skeltons (2013) forskning belyser att manliga karaktärer ses som auktoritära i läromedel i dari, engelska och samhällsorienterande ämnen. Ullah och Skelton menar även att denna typ av hegemoniska synsätt i sin tur påverkar kvinnliga elever att hålla sig inom ramen för den underlägsna kvinnan.

Representation av kvinnligt och manligt kön i läromedel

Studier visar att det råder en ojämlikhet i hur ofta maskulina och feminina karaktärer representeras i läromedel. Maskulina karaktärer är ofta överrepresenterade, det vill säga att det finns fler maskulina karaktärer i läromedel än vad det finns feminina karaktärer. Tarrayos (2014) forskning visar att maskulina karaktärer dominerar över feminina karaktärer i engelska läromedel. Sarvarzade och Min Wotipka (2017) anger att det manliga könet är överrepresenterat i afganska läromedel i relation till det kvinnliga könet. För att kunna öka jämlikheten föreslår

Sarvarzade och Min Wotipka (2017) att man ska porträttera kvinnliga karaktärer på ett realistiskt vis, det vill säga hur kvinnor lever i Afghanistan idag.

I de fall där representationen av feminina karaktärer och maskulina karaktärer är jämlik ser man tecken på att män ofta placeras före kvinnor i läromedelstexter. En studie gjord av Yang (2011) visade att även om män och kvinnor framställs i lika hög grad skrivs det manliga könet i regel före det kvinnliga vid exempelvis uppräknningar.

Stereotyper i läromedel

Forskning visar på att läromedel ofta visar en könsstereotypisk bild av kvinnor och män. Kvinnor porträtteras ofta som den underordnade som tar hand om hushållssysslor och barn. Kvinnliga karaktärer uttrycker sällan starka känslor så som manliga karaktärer ofta gör. Män porträtteras ofta som aktiva människor med bra jobb och makt över familjen. Tarrayo (2014) poängterar i sin studie att feminina karaktärer i filippinska läromedel ses som passiva i jämförelse med de maskulina karaktärerna. I både bild och text i läromedlen har de maskulina karaktärerna attribut så som styrka och aggressivitet medan feminina karaktärer skildras som passiva vackra varelser. Barton och Namatende Sakwas (2012) resultat av sin studie har visat att läromedlen i utvecklingsländer ofta är könsstereotypa och målar upp en bild av den dominanta mannen som bestämmer över den tysta och osynliga kvinnan.

I en studie gjord av Ullah och Skelton (2013) undersöktes hur kön porträtteras i läromedel i dari engelska och samhällsorienterande ämnen. Resultatet visade på stereotypa könsroller där maskulina karaktärer är auktoritära och försörjer familjen medan de feminina karaktärerna är hemmafruar som tar hand om barnen. Yimulaw Gebregeorgis (2016) studie visade även att kvinnor porträtteras som den emotionella och ansvarstagande föräldern i familjekonstruktioner. Jackson och Gee (2005) visar att det inte skett en särskilt stor förändring i hur kön framställs i läromedel de under de senaste femtio åren i Nya Zeeland. Kvinnliga karaktärer framställs som känslosamma personer som tar hand om barnen. De manliga karaktärerna försörjer familjen. Jackson och Gee (2005) påpekar dock att manliga karaktärer tar hand om barnen i det avseende att de tar med dem på olika utomhusaktiviteter.

Det är inte bara feminina och maskulina attribut som porträtteras i läromedel utan även aktiviteter. Eilard (2004) säger i sin forskning att feminina och maskulina karaktärer utövar stereotypa aktiviteter i läromedel i svenskämnet. Eiland finner att feminina karaktärer leker med

dockor och skriver kärlekslistor medan maskulina karaktärer är mer aktiva och spelar exempelvis fotboll och pingis.

Regeringens (2010) granskning av jämställdhet i skolan visade på att läromedel ofta brister i jämställdhetsaspekten. Det råder en betydande skillnad i hur manligt och kvinnligt framställs i svenska läromedel. Kvinnliga karaktärer och förebilder används mer sällan samt att manliga karaktärer visar på ett snävt mansideal.

Sammanfattningsvis visar tidigare forskning att maskulina karaktärer är överrepresenterade i jämförelse med feminina karaktärer i läromedel. I de fall där det finns en jämlik representation mellan könen skrivs i regel de maskulina karaktärerna före de feminina karaktärerna. Det har även visat sig att läromedel ofta innehåller stereotypa könsroller där maskulina karaktärer porträtteras som aktiva personer som försörjer familjen. Feminina karaktärer porträtteras fortfarande som den person som tar hand om barnen och är underordnad mannen trots att det inte är överensstämmande med dagens samhälle. Både Yimulaw Gebregeorgis (2016) och Yangs (2011) forskning visar på att denna typ av gestaltning av könsroller påverkar elever negativt.

TEORETISKT RAMVERK

Nedan följer beskrivningar av de teorier som ligger till grund för denna uppsats. Inledningsvis beskrivs Faircloughs teori om kritisk diskursanalys samt den tillhörande tredimensionella modellen som använts som analysredskap. Därefter redogör jag för Hirdmans teori om genusperspektivet och avslutar med Gramscis teori om hegemoni vilka används som komplement för en fördjupad analys.

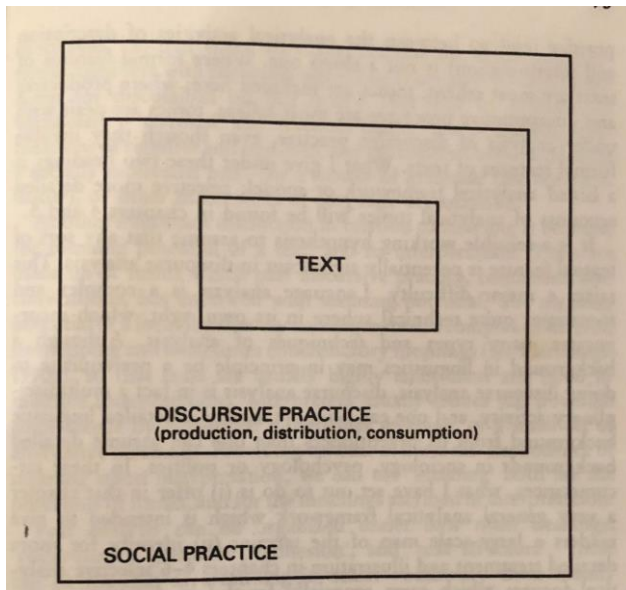
Faircloughs kritiska diskursanalys

I denna uppsats utgår jag från de fem faserna i Faircloughs kritiska diskursanalys när jag analyserar läromedel. Valet av att använda Faircloughs kritiska diskursanalys grundar sig i att det är en djupgående analys som kan kombineras med andra teorier som i detta fall är genusteori.

Fairclough använder termen kritisk diskursanalys på två olika sätt. Både som uttryck för sitt eget utvecklade sätt att genomföra analys samt som uttryck för att genomföra analysen på ett bredare plan vilket i denna uppsats innefattar genusteorier (Winther Jørgensen & Phillips 2000).

Faircloughs kritiska diskursanalys bygger på att systematiskt utforska relationen mellan språkbruk och social praktik. Winther Jørgensen och Phillips (2000) anger att syftet med den kritiska diskursanalysen är att medverka till en social förändring för att skapa mer jämlika maktförhållanden i både kommunikationsprocesser och i samhället i stort. Intentionen med att göra en kritisk diskursanalys är att resultaten ska bidra till en social förändring när det kommer till ojämlika maktförhållanden som i denna uppsats innebär en jämställd framställning av kön svenskläromedel.

I sin kritiska diskursanalys har Fairclough utformat en tredimensionell modell som används vid empirisk forskning av exempelvis kommunikation. Den tredimensionella modellen (figur.1) är en sammansättning av *text*, *diskursiv praktik* och *social praktik* som enligt Fairclough (1992) är tre olika analytiska traditioner som är nödvändiga för att utföra en diskursanalys.

Figur 1. Faircloughs tredimensionella modell (Fairclough 1992, s. 73)

Text innebär att man analyserar textens egenskaper vilket går ut på att man ser på hur formella drag såsom vokabulär, grammatik samt sammanhang mellan satser utformar diskurser. *Diskursiv praktik* (Discursive practice) innebär vilka produktions- och konsumtionsprocesser som är förenade med texten (Winther Jørgensen & Phillips 2000). Det innebär att man ser över vilka diskurser som finns i texten samt hur de kombineras med varandra. Den *sociala praktiken* (Social practice) går ut på att man sätter de båda föregående dimensionerna, alltså *text* och *social praktik*, i ett socialt sammanhang. Det vill säga att relationen mellan den diskursiva praktiken och diskursordningen. Man ser även om det finns icke-diskursiva sociala och kulturella strukturer vilket innebär att man ser om texten har påverkats av rådande sociala eller kulturella normer.

Faircloughs tredimensionella modell kommer ligga till grund för mina analyser av läromedel då detta analysverktyg använts vid liknande analyser tidigare. Den tredimensionella modellen används bland annat för att belysa maktpositioner i sociala samspelet och bidra till en förskjutning av dessa maktpositioner (Winther Jørgensen & Phillips 2000).

Hirdmans teori om genusperspektivet

Hirdman är professor i historia på Stockholms universitet och den person som myntade begreppet genus i svenska språket på 1980-talet. Genus kommer från latin och betyder slag, sort, släkte och kön (Hirdman 2003). Hirdman belyser att våra förväntningar på de olika könen

skapas av samhället i stort, av både män och kvinnor. Det vill säga att man inte föds in i det manliga eller kvinnliga könet utan det är något man blir (1988).

Hirdmans (1988) teori utgår från att genussystemet består av två logiker, hierarki och dikotomi. Hierarki innebär att män är de normala och generella. Det maskulina är normen i samhället vilket i sin tur ger män högre status. Dikotomi innebär i sin tur att manligt och kvinnligt är två separata delar som inte bör blandas. Det vill säga att manliga och kvinnliga egenskaper är motsatser till varandra och inte kan samspela. Inom dikotomi hålls män och kvinnor isär när det kommer till sysslor och platser (Hirdman 1988).

Hirdman (1988) belyser att genuskontrakt förs vidare i generationer det vill säga att mammor överför sitt genuskontrakt till sin dotter och pappor för över sitt genuskontrakt till sin son. På det viset fortskrider synen på könsfördelningen i samhället och segregeringen mellan könen minskar inte. Hirdman (1988) påpekar dock att om vi fokuserar på hur genussystemet är uppbyggt och hur könsfördelningen skapats så kan vi genom att bryta dikotomierna, det vill säga vad som anses vara manligt och kvinnligt, undvika att reproducera genuskontrakten.

Hirdmans genusteori används i denna uppsats som ett komplement till de *sociala praktiken* i den tredimensionella modellen för att synliggöra könsperspektivet.

Hegemoni

Kulturell hegemoni används inom flera områden såsom den moderna sociala, politiska och kulturella teorin. Kulturell hegemoni skapas genom att exempelvis människor med specifika attribut får fördelar i jämförelse med de människor som saknar de specifika attributen eller har andra avvikande egenskaper. Detta resulterar i att vissa egenskaper och attribut blir överordnade andra och kan resultera i olika hierarkier och bestämda förväntningar på människor i samhället.

Begreppet kulturell hegemoni kommer ursprungligen från filosofen Antonio Gramsci som myntade begreppet under 1900-talets andra och tredje decennium. Nationalencyklopedin (2019) förklarar kulturell hegemoni med att en person eller organisation har en ledande ställning i samhället utan att ha makt. Gramsci (2011) anger att denna ledande ställning inte bygger på tvång och våld utan snarare på samtycke. Denna typ av ledande grupper är dominerande och leder samhället på ett plan utöver det kulturella, intellektuella och moraliska planet. För att bygga upp denna typ av hegemoni krävs det att de ledande grupperna är lyhörda för alla

grupperns intressen, både bundsförvanter och underordnade. Gramsci påpekar även att de dominerande grupperna påverkar synen i samhället genom att föra vidare sina åsikter, vilket påverkar gemene man.

METOD

Under denna rubrik kommer jag att beskriva hur jag genomförde mitt urval, det vill säga vilka läromedel jag använt mig av och varför jag valde dem. Jag kommer även att redogöra för hur det insamlade materialet analyserades och avslutningsvis belysa de olika etiska aspekter som jag förhållit mig till under arbetets gång.

Urval

Jag valde att undersöka tre aktuella läromedel i svenska för årskurs 9. De valda läromedlen heter *Svenska i dag, lärobok 9*, *Svenska direkt 9, grundbok* och *Spegla språket 9, grundbok i svenska*. Alla tre läromedel är utgivna efter att Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011 trädde i kraft.

Svenska i dag, lärobok 9 (Ekholm, Lyberg Mogensen & Nordberg, 2011) är utgiven 2011 av Natur och kultur. Läroboken innehåller fjorton kapitel som behandlar de fyra förmågorna tala, läsa, skriva och lyssna. Till *Svenska i dag, lärobok 9* finns även en övningsbok.

Svenska direkt 9, grundbok (Peña, Eriksson, & Guvå, 2012) är utgiven av Sanoma utbildning år 2012 och är uppbyggd av fem rubriker, *Konsten att påverka*, *Konsten att berätta*, *Litterära utflykter*, *Konsten att söka och förmedla information* samt *Praktisk svenska*. Under dessa rubriker följer en rad underrubriker som för eleverna djupare in på varje arbetsområde. Till *Svenska direkt 9, grundbok* finns även studiebok, studiebok för svenska som andraspråk samt en lärarhandledning.

Spegla språket 9, grundbok i svenska (Guvå & Wewel 2018) är även den utgiven av Sanoma utbildning. Läromedlet innehåller åtta kapitel som fokuserar på olika slags texter, tal, samtal, språkbruk och grammatik. Denna lärobok gavs ut år 2018 och finns även som en digital onlinebok. Utöver den digitala onlineboken finns även en textsamling samt en lärarhandledning.

För att få en rättvis analys valdes uppslag ur läromedlen som likar varandra. Alla tre läromedlen hade uppslag som handlade om hur människor talar och därför valdes respektive uppslag. De tre valda uppslagen är *Nusvenska*, *Tjejers och Killars språk* och *Sexolekt*.

De tre läromedlen valdes på grund av att det var de läroböcker som jag hade tillgång till. Läromedlen lånades av tre olika skolor som jag har kontakt med och vet därför att alla tre läromedlen används i undervisning. Jag är medveten om att valet av läroböcker kan ses som ett bekvämlighetsurval (Decombe 2009) men det kan även ses som ett subjektivt urval. Descombe (2009) menar att ett subjektivt urval sker när forskaren har en kännedom om det som ska undersökas, vilket är fallet med de valda läromedlen. Alla tre läromedlen uppfyller kraven för uppsatsen som är att de ska följa läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011 samt att de fortfarande används i undervisning.

Genomförande

För att belysa hur kön framställs i *Svenska i dag, lärobok 9, Svenska direkt 9, grundbok*, samt *Spegla språket 9, grundbok i svenska* har jag analyserat läromedlen utifrån Faircloughs kritiska diskursanalys som Winther Jørgensen och Phillips (2000) redogör för. Metoden innebär att man utgår från fem faser i undersökningen där man i den första fasen formulerar ett problem (Winther Jørgensen & Phillips 2000). Studien inleddes med att jag formulerade ett syfte och tre frågeställningar. I den andra fasen redogör man för val av material (Winther Jørgensen & Phillips 2000) som jag i denna uppsats har presenterat under *Urval*. I den tredje fasen redogör man för det empiriska materialet. I denna studie redogjorde jag för de specifika delar ur läroböckerna som visade på framställningen av kön som jag valt ut. Den fjärde fasen är analys (Winther Jørgensen & Phillips 2000) och i denna studie användes Faircloughs tredimensionella modell för analys av det insamlade materialet. Den femte fasen innebär resultat (Winther Jørgensen & Phillips 2000), vilket återfinns under rubriken *Resultat*.

Analysredskap

Under denna rubrik kommer jag att redogöra för hur jag använde mitt analysverktyg samt definiera olika begrepp som analysen innehåller. Läromedlen analyserades ett i taget utifrån ordningen *text, diskursiv praktik* och till sist *social praktik*.

Jag inledde analysarbetet med den innersta dimensionen, *text*, ur den tredimensionella modellen. *Text* innebär att man tittar på ordval, hur frekvent maskulina och feminina ord används samt hur texten är uppbyggd utifrån transivitet och modalitet. Jag började med att bekanta mig med det valda uppslaget genom närläsning och studerande av eventuella bilder för att få fram antalet maskulina respektive feminina ord såsom man, kvinna, kille och tjej. Därefter analyserade jag transiviteten i texten vilket innebär att man ser på hur olika fenomen förbinds

rent språkligt med subjekt och objekt samt vilka konsekvenser framställningen får (Winther Jørgensen & Phillips 2000). Det vill säga om författarna valt att skriva texterna i objektsform skapas en distans till subjektet vilket kan vilseleda mottagen. Samma sak gäller om författarna visar på ställningstagande i texterna. Elever får då en indikation på vad som anses rätt och fel vilket kan påverka elever negativt. Slutligen analyserade jag modaliteten i texter och eventuella bilder. När man analyserar modalitet i texter och bilder tittar man på vilket sätt texter och bilder framställs det vill säga i hur hög grad författarna instämmer i det som skrivs (Fairclough 2003).

Jag fortsatte sedan analysen med nästa dimension i den tredimensionella modellen, det vill säga *diskursiv praktik*. Där började jag med att se över vilka diskurser som kunde utläsas ur texter och eventuella bilder. Winther Jørgensen och Phillips förklarar begreppet diskurs som "[...] ett bestämt sätt att tala om och förstå världen (eller ett utsnitt av världen)." (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s.7) När jag hade fått fram vilka diskurser som uppslaget innehöll kunde jag utläsa graden av interdiskursivitet, det vill säga hur diskurserna kombineras och samspelar, samt vilken diskurs som var den dominerande. Därefter tittade jag på förekomsten av personifieringar vilket innebär att författaren använder sig av ord såsom "du", "vi" och "ni" för att samtala med mottagaren. Slutligen tittade jag på om det fanns någon form av intertextualitet vilket innebär att texten i fråga bygger på andra texter.

I det tredje och yttersta dimensionen i den tredimensionella modellen *social praktik* började jag med att titta på diskursordningar som betyder att man tittar på summan av flera diskurser och genrer som används inom en institution. I detta fall tittade jag på den traditionella utbildningens diskursordning och vilka diskurser som ingår i den samt vilka sociala och kulturella relationer som finns. För att kunna analysera dessa sociala och kulturella använde jag mig av Hirdmans teori om genusperspektivet (1988).

Reliabilitet och validitet

Begreppet reliabilitet innebär hur tillförlitlig forskningsstudien är och hur noggrant studien är utförd (Christoffersen & Johannessen 2015). I denna uppsats användes Faircloughs kritiska diskursanalys (Winther Jørgensen & Phillips 2000) som analysverktyg vilket är en metod som använts tidigare i ett flertal läromedelsanalyser. Genom att utförligt redogöra för hur genomförandet av analysen gått till möjliggörs replikering av studien vid senare tillfälle. Bryman (2011) menar att hög reliabilitet uppnås genom att studien kan genomföras på nytt och få ett likvärdigt resultat.

Begreppet validitet innebär att man undersöker det som avses undersökas (Christoffersen & Johannessen 2015). Bryman (2011) anger att om uppsatsen ska ha hög validitet krävs det att studien genomgående förhåller sig till syftet. Validiteten fastställs exempelvis genom att slutsatsen svarar på studiens syfte och frågeställningar. I denna uppsats besvaras frågeställningarna i diskussionsdelen vilket ger uppsatsen hög validitet.

Etiska aspekter

Vetenskapsrådet (2018) anger att den europeiska kodexen för forskningens integritet, förkortat ALLEA, utgår från fyra grundprinciper för god forskningsed och de fyra principerna är: tillförlitlighet, ärlighet, respekt och ansvar. Tillförlitligheten uppfylls genom att uppsatsens val av analysmetod är väl beprövad och lätt att följa samt att mina val av resurser är valda med omsorg. Ärlighetsprincipen uppfylls då jag informerar om hur kön framställs i läromedel på ett objektivet vis utan att värdera läromedlen i sig. Respektprincipen samt ansvarsprincipen uppfylls genom att jag bär ansvaret för denna uppsats och syftet med uppsatsen är inte att värdera läroböckerna eller hur författarna valt att skriva sina böcker. Jag är väl medveten om att det finns många led av granskning av ett läromedel innan det kommer ut på marknaden och det är inte min intention att lägga skuld på läromedelsförfattarna utan endast att belysa hur kön framställs i olika läromedel.

ANALYS

Under denna rubrik analyseras de valda läromedlen utifrån Faircloughs tredimensionella modell. Varje läromedel inleds med en förklaring av vad de valda uppslagen innehåller. Därefter inleds analysen med att uppslagen analyseras utifrån den innersta dimensionen *text*. Slutligen analyseras de valda uppslagen utifrån dimensionerna *diskursiv praktik* och *social praktik*.

Svenska i dag, lärobok 9

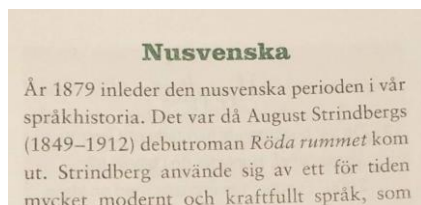
Uppslaget jag valt att analysera är *Nusvenska* som återfinns i kapitlet *Språk*. Jag valde uppslaget för att det handlar om hur vi talar idag och vad som föranlett vårt sätt att tala. Uppslaget innehåller rubrik, information, instruktioner samt en bild.

Text

Genom att titta på brödtexten ur ett grammatiskt perspektiv kan man se att läromedelsförfattarna blandar presens och preteritum som visas i citatet nedan.

Låneord kommer också från andra språk, inte bara från engelskan. I mitten av 1900-talet blev Sverige ett invandringsland och de människor som flyttat hit har fört med sig sina kulturer och sina språk. (Ekholm, Lyberg Mogensen & Nordberg 2011, s.156)

Författarna blandar troligtvis presens och preteritum för att jämföra hur *nusvenska* ser ut idag och hur *nusvenska* såg ut i början av epoken på slutet på 1800-talet. Meningarna börjar ofta med tidsadverbial både när de skrivs i presens och i preteritum vilket kan ses i bilden (figur.2) nedan.

Figur. 2 (Ekholm, Lyberg Mogensen & Nordberg 2011, s.156)

Författarna ger exempel som ”dissa” och ”sunkig” för att påvisa hur nya ord i svenskan bildas med hjälp av ändelser. Det finns även exempel på låneord som svenskan tagit från andra språk som ordet ”guss” vilket även följs av förklaringen att det betyder flicka. Valet av exempelord

kan ses som en anpassning till mottagarna som är grundskoleelever i årskurs nio. Denna anpassning kan skapa intresse hos elever då denna typ av ord kan vara ord som flera av eleverna möter och använder i deras vardagsspråk.

Genom att analysera transiviteten kan man se att författarna lyfter fram åsikter som de tror kan finnas genom att skriva "[v]issa har en föreställning om" (Ekholm, Lyberg Mogensen & Nordberg 2011, s.156). Det definieras dock inte vilka "vissa" är. Författarna bemöter åsikterna nekande genom att avsluta stycket i fråga med "men det stämmer nog inte riktigt" (Ekholm, Lyberg Mogensen & Nordberg 2011, s.156). Modaliteten i orden "nog" och "riktigt" skapar en distans till satsen då orden visar på en osäkerhet.

I brödtexten har författarna gett August Strindberg en rad positiva attribut så som "trendsättare" samt att "Strindberg använde sig av ett för tiden mycket modernt och kraftfullt språk [...]" (Ekholm, Lyberg Mogensen & Nordberg 2011, s.156). Detta tyder på att författarna vill framhäva Strindbergs som en grundare av nysvenska snarare än belysa att gemene man började ändra sitt sätt att tala.

Bilden av August Strindbergs roman *Röda rummet* är placerad längst ner till vänster på den högra sidan. Romanen är ljusgrå till färgen med röd text. Bilden omsluts av en ljusgrå bakgrund vilket gör att bilden av romanen smälter in i sidan. Modaliteten i hur bilden framställs visar på att bildsättaren till läromedlet inte vill framhäva bilden på romanen.

Genom att titta på hur ofta kön framställs i uppslaget kan man se att maskulina ord och karaktärer är överrepresenterade feminina ord och karaktärer. Det finns nio maskulint klingande ord som exempelvis, man och hans samt en manlig författare, August Strindberg. Det finns endast tre feminina ord i det valda uppslaget, "fru", "Guss" och "flicka" samt inga feminina karaktärer, vilket skapar en ojämn könsfördelning.

Diskursiv praktik och social praktik

Syftet med kapitlet *Språk* är att undervisa om språkfamiljer och hur svenska språket har utvecklats från runsvenska till nusvenska. Den dominerande diskursen i uppslaget är en utbildningsdiskurs, det vill säga att uppslaget har en tydlig koppling till undervisning genom flera faktabaserade textavsnitt. En utbildningsdiskurs kombineras med en litterär diskurs, vilket

ger en låg interdiskursivitet, som innebär att uppslaget endast innehåller ett fåtal diskurser som samspelar.

Litterär diskurs innebär att texten innehåller delar som vanligtvis hör hemma i skönlitteratur. En litterär diskurs kan ses i uppslagets enda bild som föreställer omslaget på August Strindbergs roman *Röda rummet*, i ett textutdrag av samma roman samt i brödtexten om nusvenska.

Uppslaget innehåller ett fåtal personifieringar så som ”vi” för att uttrycka svensktalare som grupp snarare än att samtala med mottagaren. Det vill säga att författarna använder pronomen för att visa på sammanhållning mellan alla som talar svenska. Exempelvis i meningar som ”När det dyker upp nya ord som vi behöver nya ord för brukar vi kunna hitta på svenska konstruktioner för dem.” (Ekholm, Lyberg Mogensen & Nordberg 2011, s.156)

Kombinationen mellan utbildningsdiskurs och litterärdiskurs förhåller sig väl till det traditionella utbildningens diskursordning. Den diskursiva praktiken i detta läromedel bidrar till att upprätthålla ett oföränderligt läge inom diskursordningen, summan av diskurser inom en institution, det vill säga att uppslaget håller sig inom ramen för hur texter i läromedel traditionellt är uppbyggda.

Svenska direkt 9, grundbok

Uppslaget som jag valt att analysera heter *Tjejers och Killars språk* och återfinns i kapitlet *Språk, grupp och identitet*. Jag valde *Tjejers och Killars språk* för att det handlar om hur flickor och pojkar talar. Uppslaget innehåller rubrik, underrubrik, två bilder, information, instruktioner samt påståenden.

Text

Ordvalet i *Svenska direkt 9, grundbok* är enkelt men det finns två svårare ord. Dessa är kursiverade och förklaras i en bisats efter meningen med det svåra ordet, för att förtydliga för mottagaren. Författarna använder orden, tjej och kille för att beskriva femininum och maskulinum istället för kvinna och man eller flicka och pojke vilket kan bero på att författarna vill att texten ska passa målgruppen.

Genom att analysera transiviteten i texten kan man se att författarna inte vill göra ett ställningstagande. Flera meningar börjar med exempelvis ”[v]issa menar”, ”andra menar”,

”[d]et finns forskare” (Peña, Eriksson, & Guvå 2012, s. 390). Texterna i uppslaget är skrivna i aktiv form och flertalet av verben i instruktionerna är skrivna i imperativ som exempelvis ”[d]iskutera i par” (Peña, Eriksson, & Guvå 2012, s. 391).

Modaliteten i texten visar på att det finns utrymme för andra åsikter och att författarna till texten inte helt instämmer med textens budskap. Detta ses exempelvis genom formuleringar som ”[d]e flesta moderna språkforskare” (Peña, Eriksson, & Guvå 2012, s. 390). Det finns även en *hedge* i texten vilket exempelvis kan ses i meningen ”alltså att killar och tjejer pratar olika för att de är olika rent biologiskt” (Peña, Eriksson, & Guvå 2012, s. 390). Ordet ”alltså” utgör en *hedge* då det visar på att författarnas närhet till texten. I detta fall förtydligar författarna tidigare begrepp för att skapa en djupare förståelse.

Placering av ord och bild visar att de feminint klingande ord som exempelvis tjej och hon samt bild får mer fokus vid första anblick medan de maskulint klingande orden får större utrymme i underrubrik samt brödtext. Bilden på flickan är placerad överst på sidan medan bilden på pojken är mindre och placerad nedanför till vänster. I rubriken ”Tjejers och Killars språk” (Peña, Eriksson, & Guvå 2012, s. 390) nämns det feminina ordet ”[t]ejers” före ordet ”[k]illars”. I underrubriken och brödtexten nämns ordet ”kille” före ordet ”tjej” sex gånger.

De två bilderna går att analysera utifrån sociala och kulturella relationer. I de båda bilderna kan man urskilja tydliga könsnormer. Den översta bilden på flickan visar hur hon sminkar sig i sitt badrum. Denna typ av bild visar upp en bild på hur flickor i tonåren ska se ut och att det är viktigt att sminka sig. Bilden på pojken som är ute och kör moped är utomhus och ser solbränd ut vilket troligtvis betyder att han är utomhus mycket. Pojken ser tuff ut snarare än glad. Denna typ av stereotypa bilder kan påverka elever då de visar för eleverna hur de ska se ut och vad de ska ha för intressen. Denna problematik menar Hirdman (1988) beror på genuskontrakt som innebär att barn lär från sina föräldrar i unga år vad de ska ha för intressen och hur de ska vara beroende av deras könstillhörighet.

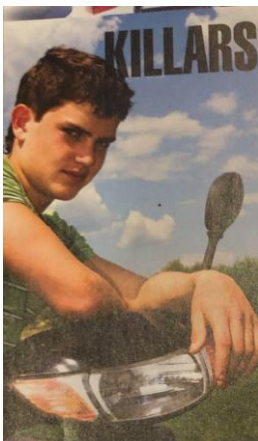
Diskursiv praktik och social praktik

I kapitlet kan man läsa om språkskillnader och texten vänder sig till niondeklassare i grundskolan. Det valda uppslaget innehåller en hög grad av interdiskursivitet. Personifieringar

blandas med en familjediskurs, en utbildningsdiskurs och en samtalsdiskurs vilket, ger en hög interdiskursivitet där utbildningsdiskursen är dominerande.

Instruktionerna innehåller personifieringar så som ”du”, ”er” och ”ni” vilket ger intrycket av att läromedlet samtalar med läsaren. Detta gör att instruktionerna hamnar i en samtalsdiskurs. Samtalsdiskurs betyder att det finns delar av texten som tyder på att författaren bjuder in läsaren till samtal.

Även bilderna i uppslaget har en hög grad av interdiskursivitet. Bilderna innehåller både en utbildningsdiskurs och en familjediskurs. Familjediskurs betyder att bilderna ser ut att vara privata familjebilder. Bilderna skulle kunna vara tagna i det privata livet och föreställer en flicka respektive en pojke i stereotypiska miljöer. Flickan står i ett badrum och sminkar sig med ett rött läppstift vilket även skulle kunna ses som en promotionsdiskurs. Promotionsdiskurs betyder att det finns aspekter i bilden som kan jämföras med en reklamkampanj det vill säga att det ser ut som ett försök till försäljning av en vara. Läppstiftet riktar fokus till sig i bilden med den starka röda färgen mot det resterande kala badrummet. Färgerna i bilden är kalla förutom det röda läppstiftet som har en varm ton vilket gör att bilden skulle kunna vara en reklambild för läppstift. Bilden på pojken visar att han är utomhus och sitter på sin moped i solskenet vilket kan ses som en familjediskurs. Pojken (figur. 3) tittar in i kameran vilket visar att han är medveten om att han blir fotograferad. Pojken poserar och försöker se tuff och obrydd ut vilket ger en stereotyp bild av hur killar bör vara.

Figur 3. (Peña, Eriksson, & Guvå 2012, s. 390)

Bilderna är placerade på den vänstra sidan av uppslaget. Bilden på flickan är större och placerad överst på sidan vilket gör att flickan får ett större fokus än bilden på pojken som är placerad nedanför och är betydligt mindre. I bilderna står även delar av rubriken där ordet ”tjejers” står

i bilden med flickan och har större teckenstorlek än ordet ”killars” som står i bilden på pojken. Detta bidrar till att fokus riktas mot det feminina ordet ”tjejers” snarare än ”killars”.

Den interdiskursiva blandning av utbildningsdiskurser, familjediskurser samt samtalsdiskurser som finns i *Svenska direkt 9, grundbok* kan uppfattas som att det brott mot den traditionella utbildningens diskursordning. Genom att ta in familjediskursen i utbildningens diskursordning skapas en social förändring. Denna sociala förändring kan vara en bidragande faktor till att maktpositionerna eventuellt förflyttas. Genom att inkludera familjediskurser i läromedel flyttas gränserna mellan undervisningsmiljö och privatliv.

Promotionsdiskuren i bilden på tjejen bryter även den mot den traditionella utbildningens diskursordning vilket innebär att aspekter som kan liknas med reklamkampanjer inte hör hemma i traditionellt undervisningsmaterial.

Spegla språket 9, grundbok i svenska

I kapitel 7 *Språkbruk* finns ett uppslag som heter *Sexolekt* och är det uppslag jag valt att analysera i detta läromedel eftersom det innehåller delar om hur man talar. Uppslaget innehåller två rubriker, information, instruktioner, påståenden samt förklaring av ord.

Text

Språket i *Spegla språket 9, grundbok i svenska* är sakligt och innehåller ord som exempelvis ”bedömda” och ”respektive”. Orden manligt och kvinnligt används för att beskriva maskulinum och femininum med undantag av ett tillfälle där ordet ”tjejigt” använts. Tjejigt har troligtvis använts på grund av att författarna vill anpassa språket till mottagarna, det vill säga niondeklassare i grundskolan.

Genom att analysera transiviteten i texten kan man se att meningarna i huvudsak är skrivna i aktiv form utan nominaliseringar vilket ger intrycket av avsaknad formalitet i läromedlet. Ett exempel på en sådan mening är ”[p]ratar alltså tjejer och killar på olika sätt?” (Guvå & Wewel 2018, s. 232). Texterna är skrivna som om författarna samtalar och talar till mottagarna snarare än att komma till en slutsats. Författarna försöker i högre grad informera om vetenskapen att det är möjligt att förhålla sig till sexolekter än att övertyga läsarna om huruvida vi ska förhålla oss dem. Det kan exempelvis ses i meningar som ”vi människor kan anpassa oss” (Guvå & Wewel,

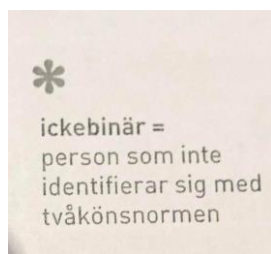
2018, s. 232) och ”Det finns uppfattningar och kanske fördomar” (Guvå & Wewel 2018, s. 232). Detta visar att författarna inte vill göra ett ställningstagande.

Placeringen av maskulina och feminina ord så som manlig, kvinnlig, tjejer och killar skiftar vid uppräkningsord. Det vill säga att maskulina ord skrivs före feminina ord i lika hög utsträckning som feminina ord skrivs före maskulina ord, vilket visar på en jämlik fördelning av könsbestämda ord.

Vid förklaring till vilka fördomar som kan finnas när det kommer till sexolekter använder författarna ”tjejigt” språkbruk när de förklarar hur kvinnliga karaktärer talar och ”killjargong” när de förklarar hur manliga karaktärer talar. ”killjargong” kan anses vara negativt laddat i jämförelse med ”tjejigt ” språkbruk. Det visar på att författarna tar ett visst ställningstagande till att pojkars sätt att tala inte är lika bra som flickors sätt att tala.

I marginalen, till vänster om texten, förtydligar författarna ordet ”ickebinära” (figur. 4).

Imperativ används i instruktionerna av de diskussionsuppgifter som tillhör uppslaget, i övriga stycken skrivs texterna i presens, vilket bidrar till att texten blir lättare att ta till sig för mottagaren.

Figur 4. Guvå & Wewel 2018, s. 232)

Modaliteten i uppslaget om sexolekter visar på en skepsis hos författarna när det kommer till skillnader i sätt att tala beroende av kön. Det kan ses i formuleringar som exempelvis ”[o]ch finns det i så fall en” (Guvå & Wewel 2018, s. 232) och ”[o]m man överhuvudtaget kan” (Guvå & Wewel 2018, s. 232). Det finns även *hedge* i texten som understryker författarnas syn på sexolekter som exempelvis ordet ”troligtvis” i meningen ”[t]roligtvis är det större skillnad” (Guvå & Wewel 2018, s. 232).

Diskursiv praktik och social praktik

Kapitlet som uppslaget är taget ifrån informerar om människors språkbruk och hur språk och identitet hänger ihop. Det valda uppslaget fokuserar på sexolekter och vad begreppet innebär samt problematiserar begreppet tillsammans med läsaren genom öppna frågeställningar som ger utrymme för reflektion.

I uppslaget *Sexolekt* används en samtalsdiskurs kombinerat med en utbildningsdiskurs och en personlig kvalitetsdiskurs vilket ger en hög grad av interdiskursivitet, alltså hur diskurserna kombineras och samspelar med varandra. I detta fall är samtalsdiskursen den dominerande då texten i hög grad ställer frågor till läsaren så som "[o]ch finns det i så fall en generell språkstil för ickebinära?" (Guvå & Wewel 2018, s. 232) samtidigt som texten innehåller många personifieringar som till exempel "vi", "dig" och "ni".

I diskussionsuppgiften som tillhör uppslaget finns flera citat som kan ses som personlig kvalitetsdiskurs vilket innebär att man använder olika positiva attribut för att beskriva karaktärer. Exempel på personlig kvalitetsdiskurs är "Du som är så snabb och effektiv, du hinner säkert hämta min jacka på kemtvätten när du ändå är och handlar!" (Guvå & Wewel 2018, s. 233) Där ord som "snabb" och "effektiv" visar på personliga kvaliteter hos personer.

Kombinationen av den dominerande samtalsdiskursen och utbildningsdiskursen gör att gränser klivs över i den traditionella utbildningens diskursordning. Den dominerande samtalsdiskursen visar på att läsarna av läromedlet besitter svaren snarare än läromedlet i sig. Detta brott mot diskursordningen kan påverka maktpositionerna skolan eftersom eleverna kan få uppfattningen om att det är de som besitter kunskapen och inte behöver undervisning.

Sammanfattningsvis kan man genom den tredimensionella modellen konstatera att två av läromedlen, *Svenska direkt 9, grundbok* och *Spegla språket 9, grundbok i svenska* bryter mot den traditionella utbildningens diskursordningen. Det tredje läromedlet *Svenska i dag 9, grundbok i svenska* förhåller sig inom ramen för den traditionella utbildningens diskursordning. Analysen visar även att den traditionella utbildningens diskursordning inte har någon påverkan på huruvida kön framställs.

RESULTAT

I tidigare forskning framkommer det att läromedel ofta innehåller stereotypa könsroller vilken även analysen i denna uppsats visar. Eilard (2004) anger att maskulina karaktärer ägnar sig åt mer aktiva aktiviteter än feminina karaktärer. Bilderna i *Svenska direkt 9, grundbok* visar på liknande resultat där karaktärerna på bilderna utövar stereotypa aktiviteter bland tjejer och killar. Tjejen är i hemmet och sminkar sig medan bilden på killen visar att han är utomhus och kör moped. Konsekvensen av de stereotypa bilderna blir att ungdomarna som använder detta läromedel får en bild över vad de ska ha för fritidsaktiviteter beroende av deras könstillhörighet vilket stämmer överens med Yimulaw Gebregeorgis (2016) resultat.

I *Svenska i dag, lärobok 9* finns endast August Strindberg som representant för att beskriva epoken nusvenska och inga exempel på kvinnliga författare. Resultatet visar att läromedelsförfattarna ger Strindberg flera positiva attribut som visar på hans storhet som manlig författare vilket stämmer överens med resultatet av Tarrayos (2014) forskning.

Analysen visar att i *Spegla språket 9, grundbok i svenska används* det maskulina klingande ordet ”killjargong” och det feminint klingande orden ”tjejigt språkbruk” för att förklara hur unga män och kvinnor talar. Ordet ”jargong” har enligt Nationalencyklopedin (2019) ofta en negativ betoning vilket ger intrycket av att läromedelsförfattarna vill påpeka att sättet unga män talar på inte är tillräckligt bra. I och med att ordet ”jargong” oftast har en negativ betoning kan det påverka elevers syn på hur killar talar på ett negativt sätt. Vilket även framkom i resultatet av Yimulaw Gebregeorgis (2016) studie.

Resultatet av analysen visar att begreppet ickebinär endast benämns i ett läromedel. I *Spegla språket 9, grundbok i svenska* nämns ickebinära under rubriken sexolekter och har även en förklaring av begreppet marginalen på sidan. I de två övriga läromedlen använder sig läromedelsförfattarna av en tvåkönsnorm vilket även återfinns i tidigare forskning. Tidigare forskning visar på att läromedel använder sig utav en tvåkönsnorm vilket *Spegla språket 9, grundbok i svenska* bryter emot.

Resultaten av analysen visar att de valda läromedlen i denna uppsats innehåller liknande problematik som visats i tidigare forskning om representation. Både Sarvarzade och Min Wotipka (2017) samt Tarrayo (2014) menar att manliga karaktärer är överrepresenterade i

läromedel om man jämför med kvinnliga karaktärer. I det valda uppslaget i läromedlet *Svenska i dag, lärobok 9*, finns inga feminina karaktärer representerade, utan endast manliga. Denna problematik gäller även mellan maskulint klingande ord och feminint klingande ord i samma läromedel. I analysen kan man se att det endast finns tre feminint klingande ord i uppslaget i *Svenska i dag, lärobok 9* medan det finns nio maskulint klingande ord, vilket ger en överrepresentation av maskulint klingande ord.

Precis som i Yangs (2011) studie kan man i *Svenska direkt 9, grundbok* se att vid uppräknings framkommer maskulina ord framför feminina ord. I *Svenska direkt 9, grundbok* skrivs det maskulina ordet kille före ordet tjej sex gånger medan det feminina ordet tjej endast placeras framför ordet kille en gång vilket visar på att manliga ord får en mer central roll i texterna. Detta visar att även om manliga och kvinnliga ord nämns samma antal gånger väger de manliga orden tyngre då det i högre grad skrivs före kvinnliga ord. Denna typ av uppräknings kan bidra till tron om att män alltid står framför kvinnan.

I *Spegla språket 9, grundbok i svenska* kan man ana en medvetenhet hos läromedelsförfattarna som vid uppräknings använt maskulina ord före feminina ord i lika hög utsträckning som tvärtom. Detta resultat motsäger Yangs (2011) studie som menar att maskulina ord kommer före feminina ord vid uppräknings.

I de tre läromedlen, *Svenska i dag, lärobok 9 Svenska direkt 9, grundbok* och *Spegla språket 9, grundbok*, finns inga tydliga tecken på hegemoni i framställningen av kön. Det vill säga att inget av de analyserade läromedlen framställer det manliga könet auktoritär det kvinnliga könet eller tvärtom. Bristen av hegemoni i läromedlen motsäger de resultat som Ullah och Skelton (2013) och Yimulaw Gebregeorgis (2016) kommit fram till.

Analysen visar att *Svenska i dag, lärobok 9* som gavs ut först av de tre valda läromedlen, nämligen strax efter införandet av Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011, inte innehåller några samtalsdiskurser. *Svenska direkt 9, grundbok* som gavs ut ett år senare innehåller ett fåtal samtalsdiskurser medan i det tredje läromedlet *Spegla språket 9, grundbok i svenska* som gavs ut år 2018 innehåller ett flertal samtalsdiskurser.

DISKUSSION

Under denna rubrik kommer jag att diskutera mina resultat med hjälp av tidigare forskning och teoretiskt ramverk. Därefter kommer jag redogöra för en metoddiskussion och till sist avsluta med didaktiska konsekvenser.

Resultatdiskussion

Resultaten av analysen visar att det finns en överrepresentation av maskulina karaktärer och ord i läromedel i svenska vilket stämmer överens med resultatet från både Tarrayos (2014) och Sarvarzade och Min Wotipkas (2017) forskning. Som tidigare nämnt består Hirdmans (1988) genussystem av två logiker, Hierarki och dikotomi och man kan i detta fall se resultaten av analysen som en hierarki i genussystemet. Maskulina karaktärer representeras i högre grad än feminina karaktärer vilket gör att maskulina karaktärer ses som det generella normala.

I de fall där läromedlen visar en jämställd representation av maskulina och feminina ord kan man se att vid uppräknings står maskulina ord framför feminina ord i hög utsträckning vilket överensstämmer med resultatet av Yangs (2011) forskning. Hirdmans (1988) logik om hierarki kan även appliceras på uppräknings.

Både nationell och internationell forskning visar på att läromedel ofta innehåller stereotypa könsroller samt att pojkar och flickor i hög grad ägnade sig åt könsstereotypiska aktiviteter vilket stämde överens med resultaten av analysen. Eilard (2004) visar i sin studie att maskulina karaktärer utövar mer aktiva aktiviteter så som fotboll medan feminina karaktärer skriver kärleksbrev. Analysen visar liknande mönster då det exempelvis framkommer att maskulina karaktärer kör moped och feminina karaktärer sminkar sig. Med hjälp av Hirdmans (1988) teori om genusperspektiv kan man tolka dessa resultat *genuskontrakt*. Som tidigare nämnt utgår *genuskontrakt* utifrån en överföring från tidigare generationer. Vi lär oss hur man ska vara och vad man ska göra från generationen före oss. Därför kan läromedlens stereotypa könsroller eventuellt vara ett resultat av tidigare generationers syn på kön.

Resultatet av analysen visade inga tecken på hegemoni vilket inte stämmer överens med Yimulaw Gebregeorgis (2016) forskning. I Gramscis (2011) teori om hegemoni belyser han att en grupp har en ledande ställning över de andra vilket inte förekommer i de valda läromedlen.

Analysen visar att två av läromedlen innehåller en hög grad av interdiskursivitet medan det tredje läromedlet har en låg interdiskursivitet. ”Enligt Faircloughs teori hänger hög interdiskursivitet ihop med förändring, medan ringa interdiskursivitet tyder på reproduktion av det bestående.” (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s.87), vilket innebär att de två läromedlen med hög interdiskursivitet visar på att läromedlen är i förändring. Detta kan bero på att i och med införandet av Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011 förflyttades en del av ansvaret för att istället ge eleverna mer inflytande på undervisningen. Detta är något man kan se i de två förstnämnda läromedlen då mycket fokus ligger i att samtala med läsaren. I det tredje läromedlet som har en låg interdiskursivitet ligger fokus, som tidigare nämnt, på den traditionella utbildningsdiskursen, vilket inte ger utrymme för eftertanke eller diskussion.

I Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011 reviderad 2018 står det att ”Elever ska ges inflytande över utbildningen” (Skolverket 2018, s.13). Detta kan vara en bidragande orsak till den användningen av samtalsdiskurser i läromedel.

Det kan finnas ett samband mellan samtalsdiskurser och när läromedlen är utgivna. Analysen visar läromedlens samtalsdiskurser ökar desto senare läromedlen är utgivna. Läromedlet som gavs ut samma år som Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011 infördes innehåller inte några samtalsdiskurser medan de läromedel som gavs ut senare innehåller samtalsdiskurser.

Sammanfattningsvis har denna uppsats visat att det finns en överrepresentation av maskulina ord och karaktärer jämfört med feminina ord och karaktärer i de valda svenskläromedlen. Det har även visat sig att de tre läromedlen innehåller uttryck för stereotypa könsroller. Det sker till största del genom karaktärernas utförande av aktiviteter. Avslutningsvis är det glädjande att se att samtliga av de tre analyserade läromedlen inte innehåller några tecken på hegemoni när det kommer till framställningen av kön. Varken manliga eller kvinnliga karaktärer har högre status än det andra könet.

Metoddiskussion

För att få svar på mitt syfte och mina frågeställningar valde jag kvalitativ ansats som metod. Kvalitativ ansats valdes på grund av att fokus i min uppsats ligger på framställning vilket är passande för denna typ av metod.

För att få svar på mina frågeställningar använde jag den tredimensionella modell som Fairclough utformat för sin kritiska diskursanalys som analysverktyg. Den tredimensionella modellen är en djupgående och omfattande analys som gör att risken att missa väsentliga delar som skulle kunna påverka resultatet minskar. Modellen är även väl beprövad vilket gav mig en trygghet i att använda just den tredimensionella modellen.

Valet av att analysera tre läromedel berodde på att jag ville få en bredare bild av framställning av kön i läromedel än vad jag skulle få om jag bara analyserade ett läromedel. Skälet till att valet föll på *Svenska i dag*, *lärobok 9*, *Svenska direkt 9* och *Spegla språket 9, grundbok i svenska* var att det var de läromedel som jag hade tillgång till. Det kan ses som ett bekvämlighetsurval vilket jag redogjort för under rubriken *Urval*.

Ett resultat som jag inte räknat med att få fram i denna uppsats var att det endast var ett läromedel bröt mot tvåkönsnormen och hade med ordet ickebinär. Detta visar på en medvetenhet hos läromedelsförfattarna som inkluderar alla människor oavsett vilket kön de identifierar sig som. Genom att se till att läromedel har en bredare bild av kön kan elever som inte identifierar sig med sitt biologiska kön också känna sig inkluderade samt att alla elever får en bredare bild av kön.

Didaktiska konsekvenser

Läromedel har än idag en särskild ställning i svenska skolan vilket gör att innehållet har en betydande roll. Yimulaw Gebregeorgis (2016), Yang (2011) samt Ullah och Skelton (2013) menar att framställningen av kön i läromedel påverkar eleverna. Det är av vikt att läromedel visar en jämställd och jämlik bild av könen för att minska risken för stereotypa könsroller och hegemoniska könsfördelningar.

Ungdomar i dag får intryck överallt i dagens samhälle om hur de ska vara, se ut samt vad de ska ha för fritidsintressen. För en del elever är texterna i läromedel de enda texterna elever möter på en dag förutom sociala medier, vilket ställer stora krav både på läromedlen och läraren. Om man som lärare är medveten om hur läromedlet man arbetar med framställer stereotypa könsroller kan man se till att diskutera stereotyper i klassen för att bryta dessa mönster. Hirdman (1988) anger att om vi kan förändra synen på vad som anses vara manligt och kvinnligt kan vi undvika att dessa stereotyper fortlöper.

Som lärare bör man vara lyhörd för denna typ av problematik och använda läromedlen som en grund och komplettera med annat undervisningsmaterial för att ge eleverna en bredare syn på könsroller. Det kan även vara en god idé att som lärare ta upp diskussionen om jämlikhet och jämställdhet med eleverna när de arbetar med sitt läromedel för att ge eleverna en djupare bild av hur samhället matas med bilder om hur vi ska vara beroende av vårt kön.

Idag finns inga opartiska kvalitetskontroller av läromedel utan läromedelsförlagen står själva för att se till att kvaliteten förbättras. Regeringens (2010) förslag att låta Skolverket tillsammans med ämneskunniga forskare granska kvaliteten i läromedel innan de släpps på marknaden kan vara ett sätt att få läromedel mer jämställda. Genom att låta läromedlen granskas av en oberoende part kan man i ett tidigt skede se över hur kön framställs i olika läromedel och minska risken för en ojämn könsfördelning. Genom att införa kvalitetskontroller skulle lärarna slippa lägga tid på att se till att läromedlet de använder har en jämställd könsfördelning.

REFERENSER

Barton, A. & Namatende Sakwa, L. (2012). The representation of gender in English textbooks in Uganda, *Pedagogy, Culture & Society*, 20(2), ss. 173–190.

Tillgänglig: <http://dx.doi.org/10.1080/14681366.2012.669394>

Bryman, A. (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder. 2.*, [rev.] uppl. Malmö: Liber

Christoffersen, L. & Johannessen, A. (2015). *Forskningsmetoder för lärarstudenter*. Lund: Studentlitteratur.

Delegationen för Jämställdhet i skolan (2010). *Flickor, pojkar, individer - om betydelsen av jämställdhet för kunskap och utveckling i skolan* (SOU 2010:99). Stockholm

Denscombe, M. (2009). *Forskningshandboken: för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna. 2.* uppl. Lund: Studentlitteratur

Eilard, A. (2004). Genus och etnicitet i en "läsebok" i den svenska mångetniska skolan [Elektronisk resurs]. *Pedagogisk forskning i Sverige*. 4, ss. 241-262 Tillgänglig på Internet: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:hkr:diva-11540>

Fairclough, N. (1992). *Discourse and social change*. Cambridge: Polity

Fairclough, N. (2003). *Analysing discourse: textual analysis for social research*. New York: Routledge

Gramsci, A. (2011). Prison Writings 1929-1935. I Forgacs, D. (red). *The Antonio Gramsci Reader*. New York: New York University Press, ss. 189-402.

Hirdman, Y. (1988). *Genussystemet, teoretiska funderingar kring kvinnors sociala underordning*. [Elektronisk resurs] Uppsala: Maktutredningen. Tillgänglig på Internet: <http://hdl.handle.net/2077/41325> [2019-12-08]

Hirdman, Y. (2003). *Genus: om det stabila föränderliga former. 2.*, [rev.] uppl. Malmö: Liber

I enlighet med skolans värdegrund?: en granskning av hur etnisk tillhörighet, funktionshinder, kön, religion och sexuell läggning framställs i ett urval av läroböcker. (2006). Stockholm: Skolverket

Jackson, S. & Gee, S. (2005) 'Look Janet', 'No you look John': constructions of gender in early school reader illustrations across 50 years. *Gender and Education*, 17(2), ss. 115-128. doi:10.1080/0954025042000301410

Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011: reviderad 2018. Femte upplagan (2018). [Stockholm]: Skolverket. Tillgänglig på Internet: <http://www.skolverket.se/publikationer?id=3975>

Nationalencyklopedien (2019). *Hegemoni*.

<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/hegemoni> [2019-11-20]

Nationalencyklopedin (2019). *Jargong*.

<https://www-ne-se.lib.costello.pub.hb.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/jargong>
[2019-12-28]

Sarvarzade, S. & Min Wotipka, C. (2017). The rise, removal, and return of women: gender representations in primary-level textbooks in Afghanistan, 1980–2010. *Comparative Education*, 53(4), ss. 578-599

SFS 2010:800. *Skollag*. Stockholm: Utbildningsdepartementet

Tarrayo, V, N. (2014). Gendered Word (Or World): Sexism in Philippine Preschool English Language Textbooks. *Journal on English Language Teaching*, 4(2), ss. 25- 32

Ullah, H. & Skelton, C. (2013). Gender representation in the public sector schools textbooks of Pakistan. *Educational Studies*, 39(2), ss. 183–194.

Tillgänglig: <https://doi-org.lib.costello.pub.hb.se/10.1080/03055698.2012.702892>

Vetenskapsrådet (2019). *Etik i forskningen*. <https://www.vr.se/analys-och-uppdrag/etik/etik-i-forskningen.html> [2019-11-20]

Winther Jørgensen, M. & Phillips, L. (2000). *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur

Yang, C, C, R. (2011). *Gender Representation in a Hong Kong Primary English Textbook Series: The Relationship between Language Planning and Social Policy*. *Current Issues in Language Planning* Vol. 12, Iss. 1, ss. 77-88.

Yimulaw Gebregeorgis, M. (2016) *Gender Construction Through Textbooks: The Case of an Ethiopian Primary School English Textbook*, *Africa Education Review*, 13(3-4), ss. 119- 140

Läromedel

Ekholm, S., Lyberg Mogensen, A. & Nordberg, M. (2011). *Svenska i dag 9 Lärobok*. 1. uppl. Stockholm: Natur & kultur

Guvå, L. & Wewel, Å. (2018). *Spegla språket 9 Grundbok i svenska*. 1. uppl. Stockholm: Sanoma utbildning

Peña, C., Eriksson, L. & Guvå, L. (2012). *Svenska direkt 9 Grundbok*. 1. uppl. Stockholm: Sanoma utbildning

HÖGSKOLAN I BORÅS

Besöksadress: Allégatan 1 · Postadress: 501 90 Borås · Tfn: 033-435 40 00 · E-post: registrator@hb.se · Webb: www.hb.se